

РЕЗЮМЕТА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ
НА ГЛ. АС. Д-Р МАРИЯНА НИКОЛОВА СТАМОВА

МОНОГРАФИИ

1. *Стамова, Марияна. Албанският въпрос на Балканите (1945–1981). Велико Търново, Фабер, 2005, 362 с.*

ISBN 954-775-480-7

В основата си монографията застъпва периода и проблематиката на докторската ми дисертация (Албанският проблем в югославската федерация и югославно-албанските отношения 1945–1974), но тя е обогатена и с още една глава която обхваща периода именно от последната югославска конституция по времето на Тито до неговата смърт и сблъсъците в автономната покрайнина Косово година по-късно през 1981 г. В този контекст в книгата са добавени и нови архивни материали, до които по времето на докторантурата си нямаш възможност да използвам.

По силата на историческата обстановка в края на Втората световна война албанците в Югославия са разделени в три републики, всяка от които има различен статут, численост и тежест. Това се отразява на политическите отношения в Югославия, на третирането на албанците в многонационалната федерация и така в някои републики по-слабо, а в други много по-осезаемо присъства албанският проблем. Преломен момент за по-нататъшната насока на развитие на албанския проблем става Брионският пленум на ЦК на СЮК през 1966 г., на който Александър Ранкович като ръководител на югославските служби за сигурност, както и цялостната структура на държавната сигурност на СФРЮ са подложени на критика. В резултат на решенията на пленума последват реформи и Косово и албанският проблем привличат вниманието на цялата Югославска федерация. Така след 70-те години въпросът за албанското население, което е най-многобройно в Косово, е проблем не само на Сърбия, но и на цяла Югославия. Многобройни са акциите и действията на сръбското и особено на югославското ръководство, които чрез държавните органи и политическата структура се опитват да канализират албанския въпрос с цел да се постигне международна стабилност, най-често безуспешно. На основата на многобройни архивните документи от републиките в бивша Югославия (Сърбия, Македония, Словения и др.) и използваната домашна и чужда литература е и публикуваната монография.

2. *Стамова, Марияна. Албанският фактор в Социалистическа република Македония (1945–1981). Кюстендил – Габрово, 2012, 168 с.*

ISBN 978–954–9971–57–6

Тази монография основно е посветена на анализа на политическо актуалния албански проблем в югославска република Македония. В нея се разглеждат специфични особености, проблеми и аспекти пред албанското малцинство в Македония, на неговото положение и статут, както и македонската държавна и партийна политика към албанците в СР Македония на фона на цялостната югославска политика след края на Втората световна война до смъртта на югославския лидер Йосип Броз Тито през 1980 г. В края на научното изследване специално внимание се обръща и на последвалите събития в Косово година по-късно през пролетта на 1981 г. и техният резонанс в съседна Социалистическа република Македония. Заедно с положението на албанците в Косово, регион, който се превърна в политически, икономически, образователен и културен център на албанците във федерацията, в монографията акцент се поставя на специфичното място което заема и положението на албанците в Македония. За написването на книгата са използвани непубликувани документи от Държавния архив на Република Македония, както и от Архива на Югославия, Дипломатическия архив на МВНР на Сърбия, Архива на Словения и Архива на Черна гора.

3. *Stamova, Marijana. Faktori Shqiptar në Republikën Socialiste të Maqedonisë (1945–1981). Sofia, 2014, 220 f.*

ISBN 978-954-9971-74-3

Превод на книгата „Албанският фактор в Социалистическа република Македония (1945–1981)“ на албански език в малко по разширен и допълнен вариант от оригиналния текст.

4. *Стамова, Марияна. Албанският проблем в Югославия след Тито (1980–1990). С., Парадигма, 2016, 310 с.*

ISBN 978-954-326-287-8

Научноизследователският интерес към албанския проблем в Югославия след смъртта на Йосип Броз Тито през 1980 г. кулминира с последния монографичен труд, в който се обхваща и по-широк кръг от проблеми в Югославската федерация през тези години. Именно 80-те години са белязани от няколко бурни събития, които оказват влияние върху обществените процеси в Югославия и по-широко и се почувства необходимостта

от тяхното по-задълбочено и обстойно проучване. Това се налагаше и от историческата дистанция, което създаде възможност за обективна оценка на събитията от това време. Научните изследвания в тази хронологична рамка (1980–1990), т.е. периода след смъртта на твореца на Югославската федерация Тито, се отнасят за десетгодишен кратък, но бурен период с оглед на международните противоречия и е изключително трудно да се даде обективна оценка на процесите. Че става въпрос за сложна историческа тематика, говори и фактът, че различните автори предлагат различни рамки. Така напр. някои от тях приемат конституцията от 1974 г. за историческо решение на албанския въпрос, но тя фактически не решава, а задълбочава проблема. Факт е, че конституцията създава условия за по-нататъшното развитие на националните стремежи и национализмите в Югославия. В това научно изследване първо се поставя акцент на новата обстановка, създадена в Югославия с тази конституция, на позициите на другите републики спрямо движението в Косово, т.е. на разделението на югославските републики по албанския въпрос. Работата върху политическите проблеми в Югославия след смъртта на Тито е на основата на непубликувани архивни документи, които не са били достъпни за други автори, особено за работилите по проблематиката преди повече години. Споменатите констатации по албанския въпрос са описани по-детайлно именно в новоизлязлата книга. Не може да се каже, че тя е единствена, тъй като и други автори са писали по тази тема, но със сигурност може да се твърди, че научно е най-автентичната, тъй като е написана върху основата на оригинален архивен материал от България (Централен държавен архив, Дипломатически архив на МВнР и Архив на Комисията за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия) и други страни с акцент на документите от архивите на бившите югославски републики (Архив на Югославия и Дипломатически архив на МВнР на Сърбия; Архив на Словения; Хърватски държавен архив; Държавен архив на Република Македония и Държавен архив на Черна гора), както и от някои други, в т.ч. американските (Президентски архив и библиотека на Джордж Хърбърт Уокър Буш в Колидж Стейшън в Тексас) и чешките (Архив на МВнР на Чехия). В това се състои и приносът в изследваната проблематика.

НАУЧНИ СТУДИИ И СТАТИИ

I. СТУДИИ

1. Albanska Menšina v Makedonii: Specifičké Vlastnosti, Aspekty A Problémy (1944–1974). – Slovasky Prehled (Praha), № 2, 2006, 225–247

ISSN-0037-6922

В студията се разглежда развитието и проблемите пред които е изправено албанското малцинство в Македония в периода от края на Втората световна война до югославската конституция от 1974 г. Анализират се подходите на македонския и югославски елит към този проблем който допринася за дестабилизацията на федерацията в общия контекст на комунистическата национална политика през трите следвоенни десетилетия.

2. Косовският въпрос в официалните югославски документи (1981–1989). – Известие на Държавните архиви, кн. 97, 2009, 27–47

ISSN-0323-9780

След смъртта на югославския лидер Тито албанския проблем излиза на ново равнище и се превръща в лакмус за състоянието на федерацията. Именно върху това се поставя акцент в тази студия. В отговор на назрялото недоволство сред албанското население в Косово, което се изразява в масови демонстрации и стачки през 80-те години властите в Белград организират редица партийни форуми на най-висше ниво с една единствена цел – активното противопоставяне на така формулирания „албански национализъм, сепаратизъм и иредентизъм“. След средата на 80-те години борбата между албанския и сръбския национализъм и нестихващите вълнение в Косово полагат основите на разпадането на югославската федерация в началото на 90-те години. На албанските претенции и амбиции сръбското ръководство отговаря с налагането на политиката на ограничаване на самостоятелността на автономните области. През март 1989 г. са направени промени в конституцията на Сърбия, които значително намаляват правата на автономните области и разширяват държавните функции на Белград на всички територии на републиките. Това ограничаване на автономията в Косово в разрез с югославската конституция от 1974 г. довеждат до поредното открито недоволство и нарастващо напрежение сред албанците в областта.

3. Мит или реализация на „Великоалбанската“ идея през Втората световна война. – Военноисторически сборник (ВИСб), кн. 1, 2011, 79–99

ISSN - 0204 - 4080

В тази студия вниманието се поставя на въпроса в крайна сметка мит или реализация се оказва „великоалбанската“ идея по време на Втората световна война като автора се опитва да даде своя отговор на този въпрос. Статуквото на Балканите постигнато с Версайската система от мирни договори се разрушава в хода на Втората световна война. А от балканските държави именно Албания първа опитва плодовете на “новия ред” на Хитлер и Мусолини и с тяхна помощ осъществява националния си идеал. В тази насока, в хода на войната, за първи път косовският проблем получава радикално разрешение – в т.нар. “Велика Албания”. Този проблем се институционализира, като албанците в Косово активно участват в единния албански корпус. В рамките на провежданата политика за етнически чисти територии, денационализация и изселване на инородното население се изгражда концепцията за “териториална и етническа Албания”. В тези години обаче тя е една военновременна, квази държава, която няма международно признание и се оспорва от отделните албански политически партии и движения.

**4. Република Македония: консолидация и евроинтеграция. – В: Балканите през първото десетилетие на 21. век (Сборник статии). С., Парадигма, 2012, 244–267
ISBN 978-954-326-182-6**

Развитието и проблемите пред независима Република Македония след разпадането на многонационалната югославска федерация се разглеждат в две последователни студии. В тази първа студия акцент се поставя на периода от края на ХХ и началото или първото десетилетие на новия ХХІ век. В процеса на разпадането на федеративна Югославия единствено Македония от бившите югославски републики успява да постигне своята независимост по мирен път. Успоредно с процеса по провъзгласяването на своята независимост в началото на 90-те години Република Македония се сблъсква със сериозни проблеми в собствената си държава. Във вътрешен план – окончателната независимост на държавата и освобождаването от ЮНА, а във външен – нейното международно признание. На дилемата дали Република Македония да остане в една югославска федерация с по-малко републики или да бъде независима, се слага край с решението на Събранието на Република Македония от 8 август 1991 г. за провеждането на референдум за самостоятелност, суверенитет и

независимост на държавата. На проведения на 8 септември 1991 г. референдум 95,08 % от общо участвалите 1 495 807 души гласуват за утвърждаването на самостоятелна Република Македония. На основата на тези резултати на 17 септември Събранието приема декларация, с която официално се конституира новата суверенна и независима държава. Само няколко месеца по-късно, на 15 януари 1992 г., Арбитражната комисия за Югославия начело с утвърдения френски юрист Робер Бадентер и която е позната с името Бадентерова комисия, приема заключението, че Република Македония изпълнява всички условия за международно признаване.

5. Република Македония: реални или надценени амбиции. – В: Балканите през второто десетилетие на 21 век. С., Парадигма, 2015, 221–254

ISBN 978-954-326-248-9

Втората студия за Република Македония е логично продължение на първата, като тук акцента вече е върху второто десетилетие на XXI век. Докато последното десетилетие на XX век е свързано основно с международното утвърждаване на Република Македония, то първото десетилетие на XXI век държавата се изправя, както пред тежки международни проблеми и противопоставяния основно между македонския и албанския етнос в страната, така и пред дилемата за по нататъшните ѝ стъпки за членство в евроатлантическите структури – в ЕС и НАТО. Международните отношения, особено отношенията между македонската и албанската общност в целия двадесетгодишен период на съществуването на Република Македония като самостоятелна държава, никога не са били на необходимото ниво и често политическото напрежение е било налице. Така през 2001 г. политическата и етнонационалната ситуация в Република Македония навлиза в качествено нова фаза. След близо десетгодишен период, в който се очертават контурите на „македонския модел на етническо съжителство“, в който македонците и албанците се опитват да намерят общ език на общуване и да прилагат европейските стандарти в малцинствената политика, се стигна до рязък обрат. Опасността от разширяване на конфликта и превръщането му в гражданска война се осуетява от международната общност. С Охридското споразумение от 2001 г. не се позволява да се реализира идеята за вътрешни етнически граници между македонците и албанците в държавата. С приемането на поправки в македонската конституция и се пристъпва към приемане на закони, регламентиращи местното самоуправление, образованието и употребата на езика, въвеждането на квотно представителство въз основа на етнически принцип в различните държавни

структури, включително в армията и органите за сигурност. Албанците се превръщат в ключов институционален фактор. С Охридското споразумение се създава нова конституционна концепция за едно мултиетническо общество.

II. СТАТИИ

1. Тирана между Москва и Пекин (1948–1978). – В: Юбилеен сборник. Изследвания в чест на 80 г. на проф. Кръстьо Манчев. С., 2006, 469–487

ISBN-10: 954-326-041-9 ISBN-13: 978-954-326-041-6

Тази статия проследява един по дълъг период във взаимоотношенията между СССР и КНР по отношение на Албания. Само няколко години след края на Втората световна война светът е изправен пред оформянето на два военнополитически блока. На страната на единия – т.нар. Източен, в първите години от неговото съществуване своето място намира и нова комунистическа Албания. След тясно сътрудничество и близки отношения с Белград (1945–1948) и Москва (1948–1961) Тирана се оказва в ролята на китайски сателит (1961–1978) и адриатическа крепост на Пекин в Европа.

2. Албанското малцинство в Македония: специфични особености, аспекти и проблеми (1944–1966). – В: Преломни времена. Юбилеен сборник в чест на 65 г. на проф. Любомир Огнянов., С., 2006, 580–597

ISBN-10: 954-07-2429-5 ISBN-13: 978-954-07-2429-4

Албанският въпрос в Югославската федерация в периода от края на Втората световна война до средата на 60-те години на XX в. се характеризира със сложно и противоречиво развитие, което в значителна степен се определя от вътрешни и външни фактори. На това развитие се поставя акцент в предложената статия. Албанците в Македония не са обособени в отделна автономна единица, но са със статут на национално малцинство, на което още в първите следвоенни години са дадена права на „свободно културно развитие, обучение и употреба на майчиния език“. Македонското ръководство и след решенията на Брионския пленум на ЦК на СЮК през лятото на 1966 г., с които албанският проблем в Югославската федерация навлиза в качествено ново състояние, не допуска албански кадри във всички области на общественно-политическия живот. Македонското ръководство на първо време съумява да удържи албанците в Македония в рамките на правата на национални малцинства в републиката и да не се допусне прояви на автономизъм и стремеж към обединение с Косово. За

осъществяването на своята линия то прилага по отношение на местните албанци политика на икономически натиск и принуда. Заедно с това декларативно се изтъкват техните права на „югославска народност“ и дозирано се въвеждат елементи на културно-просветна автономия, не се допускат преки контакти с Тирана и всичко се централизира чрез съответните македонски ведомства и институции.

3. Хърватия и косовския проблем в Югославия (1969–1971). – В: Българи и Хървати в Югоизточна Европа VII–XXI век, С., 2006, 403–420

ISBN-10: 954-617-014-3 ISBN-13: 978-954-617-014-9

На Хърватия и косовския проблем в Югославия е обърнато специално внимание в тази статия. Събитията в Социалистическа република Хърватия в рамките на югославската федерация в края на 60-те – началото на 70-те години на XX век слагат своя отпечатък върху вътрешнополитическия живот на Социалистическа автономна покрайнина Косово и дискусиите в нейното ръководство за по нататъшното ѝ развитие. Това съвпада с навлизането на югославската федерация в началото на 70-те години в обществено-политическа и социално-икономическа криза. Така изострената политическа криза през 70-те години в Югославия оказва съществено влияние върху международните отношения във федерацията и най-вече в автономната покрайнина Косово. И въпреки че на партийните събрания в общинските организации на Косово се полагат усилия да се преодолеят националистическите настроения, те не водят до особени резултати. Политиката на албанците като мнозинство в автономната покрайнина до голяма степен е насочена към овладяване на лостовете в политическия и икономическия живот в Косово. Тяхната главна цел е създаването на република, пряко свързана с федерацията, а не в рамките и посредством Сърбия. С тази политика обаче не са съгласни както сърбите и черногорците на Косово, така и партийното и републиканско ръководство на Сърбия. Така напрежението между албанците, от една страна, и сърбите и черногорците, от друга, в Косово от края на 1971 г. и началото на 1972 г. не само че не стихва, а се засилва, за да достигне своята кулминация със събитията през 1981 г.

4. The Albanian Factor and Albanian Resistance to the Independent Republic of Macedonia 1991–2001. – In: Guerrilla in the Balkans. Freedom Fighters, Rebels or Bandits – Researching the Guerrilla and Paramilitary Forces in the Balkans,

International Conference Belgrade – Leskovac – Vranje Sept. 14–16 2006. Tokyo – Belgrade 2007, 271–278

ISBN 978-86-7403-113-1

Тази статия е резултат на участие в международната научна конференция в Сърбия. В нея се проследява албанската съпротива в независима Република Македония и първото десетилетие от нейното съществуване (1991–2001). Наред с македонските национални партии в Македония които възникват в прехода от еднопартийна към многопартийна политическа система се създават политически партии и обединения на национална и етнорелигиозна основа. Сред тях се открояват Партията за демократичен просперитет (ПДП) и Народнодемократичната партия (НДП), които обединяват албанците в Македония. Сред основните искания в тяхната програма е тезата за „редефиниране” на Македония като държава не само на македонци, но и на албанци, турци, за обособяване на албанската общност с получаване на политическа и териториална автономия. Немалка роля в политиката и поведението на тези партии изиграват установените тесни връзки и взаимодействие с представителите на т. нар. Косовска алтернатива - лидерите на Демократичния съюз на Косово, с политически партии и държавни институции от Албания. „Албанският синдром” или проблемът за “Косовизацията” на Западна Македония реално застрашава целостта на македонската държава. Този проблем постепенно се превръща в международен и единодушно се оценява като изключително сериозен източник на етническо, политическо, социално-икономическо и военно напрежение, както за Република Македония, така и за региона.

5. Na drodze do narodowego zjednoczenia narodu albańskiego (1878–1944). – In: Integracja I tożsamość narodowa w Europie Środkowo-Wschodniej na przestrzeni dziejów. Z prac Polsko-Bułgarskiej Komisji Historycznej. Warszawa, Instytut Historii PAN, 2007, 83–94

ISBN 978-83-7543-012-7

В тази статия се акцентира на развитието на албанския въпрос на Балканите от Берлинския конгрес през 1878 г. до края на Втората световна война. Забавеното изграждане на независима албанска държава през 1912 г., в сравнение с останалите държави на Балканския полуостров е предшествано от движението на албанското възраждане от края на XIX и началото на XX век. В неговата основа се крият историческите корени на програмата максимум на албанските възрожденци, които от 70 – те години на XIX век проповядват идеята за обединението на всички албанци в

една държава. В навечерието на Берлинския конгрес през лятото на 1878 г., в Призрен с големи надежди и очаквания се полагат основите на първата албанска лига, известна още като първа „Призренска лига“. Призренската лига се смята за първоосновата за истинското начало на албанския политически национализъм. Тези идеи за създаването на Албания във вилаетски рамки се прокламират и от Програмата на „Печката лига“, която се създава през 1899 г. В първите години на XX век, албанският въпрос добре се вплита във военната и политическа доктрина на Австро-Унгария и Италия, в борбата им срещу руското влияние на Балканите, експоненти на които са Сърбия и Черна гора. Така, след като получават необходимите гаранции от Австро-Унгария и Италия, на 28.11.1912 г. във Вльора 83 делегати от всички части на албанските земи начело с Исмаил Кемали прокламират независимостта. Независимостта на Албания е призната година по-късно на 29.07.1913 г. и година по-късно на 17.12.1913 г. утвърдена и окончателно се затвърждава след края на Първата световна война на поредната конференция на посланиците от „Великите сили“ на 9. 11. 1921 г. в Лондон. Но с това албанското движение за териториална и етническа Албания не успява да се реализира цялостно. То обаче се реализира макар и временно по време на Втората световна война. Именно италианската цел в навечерието на Втората световна война Албания да бъде предмостие на Балканите за контрол над Проливите и Близкия Изток преминава през подкрепата на стремежите на албанските националисти след дългогодишната им борба за създаването на държава, която да обедини всички албанци. А на 12.08.1941 г. с издаването указ № 246 на италианския крал Виктор Емануел III се утвърждава италианският протекторат „Велика Албания“, в който влизат Косово и Метохия, Западна Македония с Тетово, Кичево, Гостивар, Дебър и Струга и Черна гора с областите около Бар и Подгорица.

6. Югославско-албанските отношения и следвоенното устройство на Балканите (1945–1948). – В: Изследвания в памет на Апостолос Христакудис, *Studia Balcanica* 26. С., 2007, 148–164

ISBN 978-954-91085-8-3

В статията се разглеждат първите следвоенни години в които Албания на Енвер Ходжа с помощта на Югославия на Йосип Броз Тито търси своето място и затвърждаването на границите си на Балканите. След края на Втората световна война в Югославия и Албания се утвърждава народната демокрация. Югославия от унитарна става федеративна държава и след елиминирането на другите политически формации се

установява еднопартийно управление. В Албания също се установява еднопартийно управление. В първите следвоенни месеци започва устройването на Албания по образец, близък до югославския, като се полагат усилия за нейното международно признание, което в дадения момент е възможно предимно с подкрепата на Югославия. Затова цялата активност на тези две страни се концентрира върху подготовката и провеждането на конференцията за мир в Париж. Трябва да се подчертае обаче, че двете държави са неравнопоставени в този процес. Докато Югославия е международно призната и със самочувствие действа на международна арена, то за Албания важи точно обратното.

7. Албанският етнос в Република Македония (1991–2006). – В: Гранични и етнонационални конфликти в Средна и Югоизточна Европа. Доклади от научна конференция 12–13 юли 2007 г. в София. С., Институт по балканистика при БАН, 2008, 123–136

ISBN 978-954-91085-9-0

В статията се разглежда мястото което заема албанския етнос и играе в политическото развитие на независима Република Македония. В края на 80-те и началото на 90-те години на ХХ в. в СФР Югославия се извършва преход от еднопартийната власт на Съюза на комунистите към установяването на плуралистична многопартийна система. След легализирането на възможността да се създават нови политически партии в СР Македония възникват около 20 партии и обединения, като групирането им става по признака отношение към бъдещето развитие на Югославия, което ги разделя на „проюгославски“ и „национални“. Наред с македонските национални партии обаче се създават нови политически формации на национална и етно-религиозна основа. Сред тях се открояват именно Партията за демократичен просперитет и Народно-демократичната партия, които обединяват албанците в Македония с основно искане в програмата им за „редефиниране“ на Македония като държава не само на македонци, но и на албанци, турци, за обособяването на албанската общност и получаване на политическа и териториална автономия. Наред с традиционните си измерения като етнически, демографски, социално-икономически фактор по време на османското владичество и в унитаристка Югославия; като етномаджинствена, политическа, конституционно-устройствена криза по време на федеративна Югославия, почти десетилетие след създаването на независима и суверенна Република Македония от началото на 2001 г. албанският фактор получава и редица нови очертания като се

превръща в основен проблем на съществуването, конституционното устройство, суверенитета и териториалната цялост на Република Македония; очертава се като важен критерий за придържане към европейските норми и стандарти, за междуетнически взаимоотношения и решаване на проблемите на малцинствените общности, както и за успешната реализация на евроинтеграционните приоритети във външната политика на Република Македония; този проблем до голяма степен се „косовизира“ след задействането на синдрома на „скачените съдове“; получава и военно измерение – с организирането и въоръжаването на албански паравоенни формации в Македония и накрая, прераства в регионален и интернационален проблем след активната намеса на водещите международни фактори, които чрез посредничество, участие в преговори, наблюдателни и миротворчески сили, финансово-икономически ангажименти присъстват внушително в Република Македония, въздействат за стимулиране и утвърждаване на стабилизиращите тенденции и процеси в републиката.

8. Kosovo in the Period between Tito and Miloshevič in the Official Yugoslav Documents (1981–1987). – *Etudes Balkaniques*, 3, 2007, 3–15

ISSN-0324-1654

Акцент в тази статия се поставя на мястото на Косово в периода между смъртта на югославския лидер Тито и издигането на Слободан Милошевич начело на сръбското партийно ръководство. След смъртта на югославския лидер Тито албанския проблем излиза на ново равнище и се превръща в лакмус за състоянието на федерацията. В отговор на назрялото недоволство сред албанското население в Косово, което се изразява в масови демонстрации и стачки през 80-те години властите в Белград организират редица партийни форуми на най-висше ниво с една единствена цел – активното противопоставяне на така формулирания „албански национализъм, сепаратизъм и иредентизъм“. Съществен момент който трябва да се отбележи е възкачването на власт на Слободан Милошевич, чиято политика години наред ще бъде водещата по отношения на Косово и бъдещето на многонационалната югославска федерация. След средата на 80-те години борбата между албанския и сръбския национализъм и нестихващите вълнение в Косово полагат основите на разпадането на югославската федерация в началото на 90-те години.

9. Конституционните промени в СФРЮ и превръщането на албанския проблем в Косово в общоюгославски (1967–1974). – В: Толерантният националист. Паметен сборник от приятелите на Стайко Трифонов, с който искаме да отбележим 10-та годишнина от смъртта му и да припомним 60-та годишнина от раждането му. С., Парадигма, 2009, 281–300

ISBN 978-954-326-091-1

Статията проследява един малък, но много интересен период на промени в югославската конституция, които оказват влияние върху албанския проблем и бъдещето развитие на многонационалната югославска федерация. След Брионския пленум на ЦК на СЮК през 1966 г., албанският проблем в Югославия навлиза в качествено ново състояние. Събитията в Косово в края на 1968 г. изиграват голяма роля в по нататъшното му развитие и за промените в конституционно-правното (1968–1971) и обществено-политическото развитие на югославската федерация. Това съвпада с навлизането на Югославия в началото на 70-те години на XX в. в политическа и икономическа криза. Последната общоюгославска конституция през 1974 г. променя статута на Косово, който се превръща от републикански във федерален. Тази конституция дава основата на друга политика по отношение на албанците във федерацията. Те все по масово навлизат в представителните органи на СЮК и СФРЮ, за което се борят години наред. С този конституционен акт албанският проблем е изведен на ново равнище и се отваря нова страница в неговото развитие. Този проблем, освен че става общоюгославски, се превръща и в лакмус за състоянието на федерацията.

10. Летница – културен и етнорелигиозен център на косовските хървати. – В: Държава, общество и култура на българи и хървати VII–XXI век (Материали от конференцията, проведена в София, 5–9 юни 2008 г.). С., ИК “Гутенберг”, 2009, 264–271

ISBN 978-954-617-061-3

В статията се показва важното място което заема село Летница в религиозно отношение за хърватите на територията на Косово. Войните в бивша Югославия през 90-те години на миналото столетие и обособяването на многонационалната държава в няколко нови национални държави водят до размествания през новоизградените граници. Чрез етническото прочистване като резултат от войната се осъществява един необратим процес, който промяна етнодемографската картина на целия регион. Така само в

рамките на няколко месеца, между юли и декември 1992 г., мнозинството от хърватското население в село Летница и от съседните села в Косово, в непосредствена близост до границата с Македония, решава да напусне областта, да изостави своите къщи и имущество. През вековете Летница се е превърнал в културния и религиозния център на косовските хървати и с единствената католическа църква в тази област, населена главно с албанци-мюсюлмани печели своята репутация основно като място за поклонение, посещавано всяка година от хиляди поклонници от различен етнически и религиозен произход, не само от хърватски и албански католици, но и от циганите мюсюлмани, както и от православни сърби и албанци-мюсюлмани.

11. Walka narodu bułgarskiego o niepodległe i zjednoczone państwo. – In: OBOZ, NR 51, Wolność i bezpieczeństwo narodów Europy Środkowo-Wschodniej w XIX-XX wieku. Warszawa, Tom I, 2009, s. 107–123

ISSN: 1230-0314

Раждането на третата българска държава е преломен момент в историческото развитие на българския народ. То безспорно е дългоочаквано и търпеливо подготвяно събитие, но далеч не отговаря на вековните национални възжеления. Защото през блестящата епоха на Възраждането българският народ е вдъхновен от един устрем – обединен в свободна държава, да се приобщи към европейската цивилизация. За реализиране на този идеал той развива своята просвета, извоюва църковната си самостоятелност и води неравна борба за политическо освобождение. Усилията за изтръгване от духовната тъмнота на вековното робство стават съдържание на българското историческо битие през Възраждането. И ако в усилията на големите български държавници и дипломати има пропуснати прозрения и грешки, “заслуги” за това имат и Великите сили, които превръщат страната във функция на своите стратегически цели и военно-политически интереси в Европейския югоизток. България не успява да осъществи своя национален идеал и въпреки това през първите четири десетилетия от съществуването си тя впечатлява света с темповете на стопанското си развитие, с изградената модерна държавна машина и с високите постижения в областта на просветата и културата. За краткото си начално съществуване българската държава придобива модерен европейски облик.

12. Ролята на Призренската лига за формирането и развитието на албанската идентичност на Балканите. – In: Formování moderních národů ve střední a východní

Evropě v 19. a 20. století. Richard Vašek, Jan Rychlík (Eds.), Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Praha – Sofie 2010, 149–163

ISBN 978-80-86495-63-7

В две поредни научни изследвания, публикувани в един сборник се проследява пътя на зараждането и формирането на албанската идентичност на Балканите и стремежите на албанското население в последвалите години.

Формирането на албанската идентичност и изоставането в развитието на независима Албания от 1912 г. насам, в сравнение с други държави за Балканите се предхождат от албанското национално движение от края на XIX и началото на XX век. Важна роля за по-нататъшното формиране на албанската идентичност играе т.нар. „Призренска лига“, която е създадена по време на подготовката на Берлинския конгрес през лятото на 1878 г. Ръководителите на Лигата настояват територията на бъдещата държава да включва Южна Албания с Епир и Янина, Северна и Централна Албания с Шкодра, Тирана и Елбасан, Македония с Дебър, Скопие, Гостивар, Прилеп, Велес, Манастир (Битоля) и Охрид и Косово с Ресен, Джаковица, Призрен, Митровица, Прешево и Нови Пазар. Идеите на програмата на „Призренската лига“ се доразвиват с т.нар. „Печка лига“ от края на XIX век, но чак след успеха на Балканския съюз срещу Османската империя през 1912 г. е обявена независимостта на Албания от ръководителя на албанското национално движение Исмаил Кемали. Но Косово, Западна Македония, части от Черна гора, Санджак и Северен Епир не бяха включени в албанската държава и след Първата световна война. Статуквото на Балканите, постигнато от Версайската мирна система се разрушава в хода на Втората световна война. С помощта на Хитлер и Мусолини Албания осъществява своята национална програма – обединението на всички албанци на Балканите. В тези години обаче новата албанска държава е едно военновременен творение, което не получава международно признание. В края на Втората световна война албанската държава отново се върна в своите граници след края на Първата световна война и голяма част от албанското население остава извън тези граници.

13. „Велика Албания“ – мит или опит за реализация (1878–1978). – In: Formování moderních národů ve střední a východní Evropě v 19. a 20. Století, 265–283

ISBN 978-80-86495-63-7

Пътят на формирането на модерната албанска нация и държава започва още с Източната криза (1875–1878) и със заложената от Призренската лига през 1878 г.

програма, в която се включват четири региона – Южна Албания, Северна и Средна Албания, Македония и Косово, за да се превърне в разгърната програма в края на века. Вече не се говори за вилаети, а за автономия. Нов подтик за търсене на радикално решение на албанския въпрос чрез създаването на албанска държава е разгърнатото движение за независимост (1909–1912), съпроводено от поредица въстания на албанското население. След успеха на Балканския съюз срещу Османската империя и след консултациите с Великите сили, на 28 ноември 1912 г. се провъзгласява независимостта на Албания. Това, което Албания не успява да постигне като независима държава, а именно обединение на целия албански народ в една държава, на практика става с декрета на Бенито Мусолини от 29 юни 1941 г. Той постановява създаването на “териториално и етнически обединена Албания” под италиански протекторат, но това е само една военновременна държава. В “джентълменското споразумение” между Сталин и Чърчил след края на Втората световна война за разделянето на Балканите на сфери на влияние Албания е единствената държава, която не е пряко спомената. В първите следвоенни години албанският национален въпрос като цяло е предимно югославски. В Нова Югославия едно от най-многобройните се оказва албанското малцинство, което е разположено в гранични области и има непосредствен контакт с “държавата-майка” Албания. На албанското малцинство в Югославия се гледа като на мост за приятелство между двете страни. След сблъсъка на Югославия с Коминформбюро през лятото на 1948 г. характерът на югославско-албанските отношения се променя, което дава своето отражение албанското малцинство в Югославия в следващите десетилетия. Така проблемът за Косово и албанците в Югославия се превръща в своеобразен барометър за югославско-албанските отношения след 1948 г. “Рубиконът” за развитието на международните отношения в югославската федерация е 1966 г. с провеждането на Брионския пленум на ЦК на СЮК. Събитията в Косово и Македония в края на 1968 г. изиграват голяма роля в промените в конституционно-правното и обществено-политическото развитие на югославската федерация. С поправките във федеративното устройство на Югославия (1968–1971) албанския проблем се превръща не само в проблем на Сърбия, а в общофедерален, а с югославската конституция от 1974 г. се променя статута на автономната област Косово от републикански във федерален. Възползвайки се от редицата процедурни и политически нововъведения, като правото на вето, ротационния принцип и др., косовският елит получава възможност да издига свои искания на федерално държавно ниво. С конституцията на СФРЮ от 1974 г. се предоставя

възможност и за засилване на пропагандата в културен план сред албанците в Югославия от страна на албанската държава, което кулминира с отбелязването на 100-годишнината от създаването на Призренската лига през 1878 г.

14. Bugarsko disidentstvo u vrijeme komunističkog razdoblja. Historiografski osvrt. – U: Zbornik “Disidentstvo u suvremenoj povijesti“. Zagreb, Hrvatski institut za povijest, 2010, 171–179

ISBN 978-953-6324-88-0

Акцент в тази статия се поставя на историографския преглед за ролята на българското дисидентско движение след края на Втората световна война. Политическите промени през 1989 г. в Централна и Източна Европа са съпроводени със сходни социални и икономически условия. Три главни вътрешни политически фактора оказват влияние на промяната на политическата система в България: политическите амбиции в управляващия връх, етническите конфликти в източната част на държавата и социалното недоволство, изразени предимно от интелектуалните кръгове. За разлика от други източноевропейски държави обаче до края на 80-те години на XX век в България нямаше силно изразено дисидентско движение. Влиянието на традиционните буржоазни партии и на политическата емиграция в чужбина в ежедневието на държавата преди ноември 1989 г. беше ограничено също така.

15. Събитията в Косово от 1981 и резонансът им в СР Македония. – ВИСб, кн. 1–2, 2010, 125–135

ISSN - 0204 - 4080

Целта на това научно изследване е да разкрие как събитията сред албанците в Косово по примера на „скачените съдове“ оказват влияние сред албанците и в съседна Македония в рамките на югославската федерация. С конституцията на СФРЮ от 1974 г. албанците в Косово успяват да постигнат автономия в рамките на югославската федерация. С това албанският проблем е изведен на ново равнище като става общоюгославски. Наред с положението обаче на населението в Косово, което се очертава като обществено-политически, икономически, образователен и културен център на албанците в югославската федерация, специфично място заемат и проблемите, свързани със статута и мястото на албанците в Македония. В тази връзка, когато е под въпрос Косово, по системата на “скачените съдове” Македония не може да

остане незасегната. Събитията в Косово около година след смъртта на югославския лидер Йосип Броз Тито отново пряко повлияват на другите населени с албанци райони в югославската федерация. Албанските демонстрации в Косово през 1981 г. са последвани от сходни, но значително по-малки “националистически” демонстрации на албанците в Македония. В Македония по-голямата част от ръководството и населението са сериозно разтревожени сериозно от тези вълнения на албанското население както в съседно Косово, така и в републиката. Критикува се официалната политика за това, че облагодетелствала албанската и мюсюлманската религия да подтискат и изместват славянския елемент в Македония. Така в началото на 80-те години на XX век Македония се оказва на прага открития сблъсък между македонския и албанския национализъм.

16. Отражението на решенията на Парижката мирна конференция през 1947 г. върху албанския проблем в Титова Югославия. – В: Европа: народи и граници. Версайският мир и неговото наследство, Материали от конференция „Европа: народи и граници (Парижката мирна конференция 1919–1920 г.)”, София, 6 ноември 2009 г., Studia Balcanica 28. С., Институт по балканистика, Парадигма, 2010, 267–286

ISBN 978-954-92231-7-0 ISBN 978-954-326-135-2

След края на Парижката мирна конференция и установяването на новото следвоенно устройство в Европа и на Балканите албанският проблем в Югославия минава през сложно развитие, което се разглежда в предложената статия. Въпреки декларациите за вярност към принципите, същността и постулатите за пролетарския интернационализъм и тезата за приоритетното значение за изграждането на социализма в двете съседни държави – Югославия и Албания, националните проблеми и техните малцинствени измерения до голяма степен предопределят характера и интензивността на взаимоотношенията им. От 1947 г. до разпадането на многонационалната югославска федерация в началото на 90-те години могат да се очертаят следните характеристики на албанския проблем: от уверения в искрено приятелство, идеи за създаване на една общобалканска държавно-политическа конфигурация, в рамките на която да се търси решение на проблема, през рязко скъсване на отношенията и използването му във взаимно враждебни пропагандни кампании, до тихата „албанизация“ на Косово, превръщането му в субект на федерацията и установяването на преки връзки и контакти между Прищина и Тирана.

17. Македонската държавна и партийна политика към албанците в СР Македония (1945–1991). – In: BALCANICA POSNANIENSIA Acta et studia XVII RELIGIA A POLITYKA W EUROPIE POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ Część 1, POZNAŃ 2011, 231–238

ISBN 978-83-7177-650-2 ISSN 0239-4278

Статията е посветена на анализа на политически актуалния проблем на положението и статута на албанското малцинство в югославската република Македония между 1945 и 1991 г. Албанците в Югославия са били разделени между три републики, в които те са имали различен статут - в Косово те са мнозинство, но в Македония и Черна гора са малцинствена група. Заедно с положението на албанците в Косово, област, която се превърна в политически, икономически, образователен и културен център на албанците във федерацията, специфично място заемат проблемите на албанците в Македония. От една страна, албанските партийни лидери и интелектуалците в Македония са били в постоянно във връзка с регионалното партийно ръководство в Косово и албанските интелектуалци в Прищина. От друга страна, нелегалните албански организации, действащи на територията на автономна област Косово имат своите структури и в съседна Македония. За разлика от Косово, македонските лидери дори след решенията на Брионския пленум не позволяват проникването на албанците във всички сфери на общественно-политическия живот на републиката. Но след промените в Косово и разширяването на правата на местните албанци, македонското ръководство е било принуден да вземе предвид новите реалности в югославската федерация по националния въпрос. За разлика от Косово, македонците успяват в началото да запазят албанските претенции в рамките на правата на малцинствата в републиката и за да се предотврати активирането на желанието им към самостоятелност и обединение с Косово. За да постигне целите си македонското ръководство прилага политика на икономически натиск към местните албанци. То също така набляга на техните права като „югославска нация“ с въвеждането на елементи на културно-образователна автономия. Но преки контакти с Тирана не са позволени като всичко е централизирано чрез конкретните македонските институции.

18. Косовският възел: генезис, развитие и опити за решение. – История, кн. 2, 2011, 8–23

ISSN 0861–3710

В основата на актуализирането на албанският национален въпрос пред световната общественост след разпадането на СФРЮ в началото на 90-те години на XX век безспорно и неизменно стои проблема за Косово и наличието на многобройно и компактно албанско население в тази югославска покрайнина. Но косовският проблем възниква като проблем още в далечната 1912 г., а мястото му се идентифицира извън новосъздадената албанска държава. В Албания не попада именно Косово и други територии към които албанците имат претенции. Когато става въпрос обаче за Косово и търсим неговите исторически корени, трябва да обърнем поглед преди повече от един век. Без реална оценка на събитията, свързани с развитието на този въпрос, трудно можем да си обясним протичащите днес процеси в този регион на Балканите. В тази връзка Косово е неразривно свързано с албанското национално възраждане и националните борби, което е видимо от идеите и програмата на т.нар. “Призренска лига” от 1878 г. В основата на движението на албанското възраждане от края на XIX и началото на XX век се крият историческите корени на неговата програма максимум която остава актуална през последният почти един век.

19. Изселническият въпрос на мюсюлманите албанци и турци от Югославия след Втората световна война. – Balkanistic forum (Балканистичен форум), Свобода и надзор, кн. 1/2011, 255–268

ISSN 1310-3970

Тази статия е посветена на причините за изселването на албанците и турците от Югославия след края на Втората световна война. Във връзка с конфликта с Коминформбюро от м. юни 1948 г. и влошаването на югославско-албанските отношения, ръководството в Белград е силно обезпокоено за положението и реакцията на албанското население в Югославия. В същото време, с оглед ограничаване на демографската и етническата инвазия на албанците в Косово, югославските власти започват политическа кампания за тяхното изселване. След подписването на югославско-турско споразумение през 1953 г., с което се актуализира конвенцията от 1938 г. между двете държави за изселване на турците от Югославия в Турция, се узаконява емиграцията в Турция не само на турците, но и на албанците. На албанците в югославската федерация се дава възможността да се определят като “турци” и по този начин да се изселят не в Народна Република Албания, а в Република Турция. В тази връзка, възползвайки се от предимството, което им се дава с това споразумение за емиграция, албанците в Югославия, главно от Косово и Македония, масово се

декларират за “турци”. С това т.нар. Джентълменско споразумение между Югославия и Турция се предвижда лицата, които емигрират в Турция, да нямат право да се завърнат.

20. Albanska manjina u Titovoj Jugoslaviji kao factor u jugoslovensko-albanskim odnosima (1945–1953). – U: Zbornik radova “TITO – VIDENJA I TUMAČENJA”. Beograd, INIS, 2011, 247–261

ISBN 978-86-7005-097-6

Тридесет години след смъртта на харизматичния югославски лидер Йосип Броз Тито в Белград беше проведена международна научна конференция. Нейната цел беше да се акцентира на ролята на Тито и да се погледне от различен ъгъл на неговото място в развитието на югославската федерация. В този аспект е и статията посветена на албанското малцинство в Титова Югославия като фактор в югославско-албанските отношения в първите следвоенни години. От 1945 г. насам албанското малцинство в Югославия е имало важна роля в развитието на югославско-албанските отношения. В никакъв случай не трябва да се изпускат от внимание и „балканските” амбиции на Тито. Като резултат на ролята си във Втората световна война, Тито е имал амбицията да се наложи като абсолютен лидер не само на Югославия, но и на Балканите. За него е била приемлива идеята за създаването на една балканска федерация с неговите и югославските доминантни позиции в нея. В тези конструкции, той е имал предвид и ролята на албанският фактор в Югославия, който не е бил за подценяване. След войната югославско-албанските отношения, за първите десет следвоенни години, се развиват в два етапа. В първия етап, от освобождението до 1948 г., Югославия допринася за международното признаване на Албания като Тито е бил хвален и третиран като истински албански лидер. Вторият етап започва от средата на 1948 г., т.е. след сблъсъкът на Тито със СССР, Сталин и Коминформбюро, и продължава до 1953 г. Приемайки Сталиновият диктат, албанското ръководство начело с Енвер Ходжа прекъсва всякакви отношения с Югославия и поставя началото на открита кампания срещу нея и политиката ѝ към албанското малцинство във федерацията.

21. Създаване и утвърждаване на Република Македония (1991–2001). – ВИСб, кн. 1, 2012, 139–154

ISSN - 0204 - 4080

След създаването на независима Република Македония в началото на 90-те години, десетина години по-късно през 2001 г. политическата и етнонационалната ситуация в

Република Македония навлезе в качествено нова фаза. На това специално внимание се обръща в тази статия. След близо 10-годишен период, в който се очертаваха контурите на „македонския модел на етническо съжителство“, в който македонците – като титулярно мажоритарно население на републиката и албанците, организирани етно-политически в две мощни партии, се опитваха да намерят общ език на общуване, да прилагат европейските стандарти в малцинствената политика, се стигна до рязък обрат. Република Македония бе изправена пред прага на XXI век с многобройни вътрешнополитически и външнополитически проблеми, които трябваше да разрешава. От друга страна, по-нататъшния път на страната бе трасиран от идеята и борбата за нейната евроатлантическа интеграция.

22. Албанският въпрос и сигурността на Балканите през последното столетие. – ВИСб, 4/2012, 5–15

ISSN - 0204 – 4080

Статията е посветена на албанския въпрос в последния един век и проблемите пред сигурността на Балканите. Сто години след създаването на независима албанска държава, албанският въпрос все още е актуален на Балканите и носи своите проблеми и противоречия. В продължение на един век, нееднократните опити за цялостното му разрешаване, са довеждали до заплахата за сигурността на Балканския полуостров. Когато се търсят историческите корени на взривоопасния и днес за сигурността на Балканите албански национален въпрос, трябва да се обърне поглед назад преди повече от един век. Без реална оценка на изминалите събития, трудно могат да се разберат причините за проблемите и развитието на албанския въпрос днес на Балканите. Наличието на албанско национално малцинство в съседните на Република Албания държави – Сърбия, Черна гора, Македония и Гърция, проблемите, свързани със статута му и неговото бъдеще, превръщат албанския въпрос в съществен проблем в етномалцинствените взаимоотношения в Югоизточна Европа. И докато въпросът с албанското малцинство в Гърция не се характеризира с особена актуалност и острота в съвременната обстановка на Балканите, то не така стои проблемът с многобройното по численост и компактно по населеност албанско население в рамките на бивша Югославия, основно в Косово и Македония.

23. Албанският етнос на Балканите – аспекти, проблеми и развитие XIX–XXI век. – В: България и Балканите в сферата на европейските влияния през XIX–XXI век

(сборник статии международна научна конференция). Велико Търново, Издателство „ИВИС”, 2012 г., 399–412

ISBN 978-954-2968-46-7

Акцент в тази научна публикация се поставя на аспектите и проблемите пред албанския етнос от края на XIX век до ден днешен. Забавеното изграждане на независима албанска държава през 1912 г., в сравнение с останалите държави на Балканския полуостров е предшествано от движението на албанското възраждане от края на XIX и началото на XX век. В неговата основа се крият историческите корени на програмата максимум на албанските възрожденци, които от 70-те години на XIX век и които проповядват идеята за обединението на всички албанци в една държава. От края на XIX и основно в началото на XX век Австро-Унгария и Италия се опитват да наложат надмощие и да влязат в ролята на „защитници” на албанските национални интереси, но имайки в предвид най-вече собствените си стратегически цели и военно-политически доктрини в този регион на европейския югоизток. След консултации с управляващите във Виена и Рим, на 28 октомври 1912 г. в резултат на Първата балканска война и краха на Османската империя, ръководителите на албанското национално провъзгласяват независимостта на Албания. След края на Първата световна война, по препоръка на мирната конференция във Версай, утвърдила промените на държавите и границите в Европа и на Балканите, на конференцията на посланиците на 9 октомври 1921 г. се разглежда въпросът за окончателното оформяне на границите на възстановената албанска държава. В крайна сметка албанската концепция за териториално и етнически обединена Албания не успява да се реализира цялостно. В тази връзка Косово и Метохия и правата на албанския етнос в Югославия се превръщат в постоянен извор на недоразумения и противоречия в отношенията между Белград и Тирана. Това продължава и след установяването на новия ред в света след края на Втората световна война, в отношенията между Югославия на Йосип Броз Тито и Албания на Енвер Ходжа.

24. Bugarski izvori o Albanskom pitanju u Crnoj Gori krajem XIX i početkom XX veka. – Arhivski Zapisi (Časopis za arhivsku teoriju i praksu), Godina XIX/2012, Broj 2, Cetinje, 2013, 167–176

ISSN 0353-7404

С откриването на българското дипломатическо представителство в Цетине през 1897 г. (от 1909 г. – българска легация) до прекъсването на неговата работа по време на

Междусъюзническата война през 1913 г., в резултат на прекратяването на отношенията между България и Черна гора, дипломатическите представители на София внимателно наблюдават и анализират развитието на албанския въпрос в тази част на Балканския полуостров. В тази връзка акцент в статията се поставя на анализа на българските архивни материали по този въпрос.

25. Етническите измерения на кризата в Косово 1988–1989. – BULLETIN, International Information Center for Balkan Studies – CIBAL, Autumn 2013, Volume XIV, Number 3, 26–36

ISSN 1314-8869

Последните драматични години от съществуването на югославската федерация и по конкретно кризата която все повече намира място на Косово се разглеждат в тази научна публикация. Отрицателните явления и тенденции в развитието на Югославия от началото на 80-те години довеждат страната до сериозна криза. Противоречията в югославското общество, икономическите и политическите проблеми и международното напрежение се изострят и поставят под въпрос единството на югофедерацията, СЮК и „югославския модел на социализъм”. Цялостната криза в Югославия намира израз във влошените международните отношения в Косово. Политическите процеси, демонстрациите и стачките в Косово и особено въведените извънредни мерки, се отразяват неблагоприятно върху авторитета на Югославия сред западните, но и сред съседните страни. В края на 80-те години Югославия се изправя пред проблемът за по-нататъшното си съществуване.

26. Savremena historiografija i albansko pitanje na Balkanu. – У: Тематски сборник радова „Наука и савремени универзитет 2. Хуманизација универзитета“, I том, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Ниш, 2013, 440–450

ISBN 978-86-7379-297-2

Изострянето на албанския национален въпрос след разпадането на югославската федерация в началото на 90-те години на XX век, е една от основните причини за избора на тази тема за научно изследване. Наличието на един компактен брой албанско население в бившата Югославска федерация се превръща в основен проблем в националната-малцинствени отношения във федерацията и в двустранните отношения между Албания и Югославия. Публикацията се фокусира върху акцентите на насоките на научните изследвания и сръбската историография, но и на Балканите, включително и

Албания и България, и по-широката историография върху развитието на албанския въпрос в периода след Втората световна война. Акцент обаче се поставя на изследванията на сръбската историография по албанския въпрос от разпадането на социалистическия Югославия до днес. В статията е показано как сръбски изследователи виждат развитието на албанския въпрос, външна и вътрешна политика на Сърбия и Югославия и проблемите, породени от този въпрос за съществуването и функционирането на държавата. Разглеждат се също така проучванията на сръбските автори за албанското национално-освободителното движение и външна пропаганда, ситуацията по този въпрос преди и по време на Първата и Втората балканска война, Първата и Втората световна война. Важно място в сръбския изследвания е посветена и на периода след Втората световна война в новата политическа ситуация в Югославия през новия международен ред и ролята на албанския въпрос в югославската федерация и на Балканите.

27. Албанският фактор на Балканите в края на XX и началото на XXI век. (Тенденции и рискове за сигурността на Балканите). – ВИСБ, кн. 2, 2014, 141–152 ISSN - 0204 – 4080

Събитията от края на 80-те и началото на 90-те години на XX век, довели до падането от власт на комунистическите режими в Югоизточна Европа, не подминават и Албания. Наред с всички важни политически и обществено-икономически промени, които се осъществяват в съвременна Албания, управляващите в Тирана се опитват да излязат от няколко десетилетната изолация чрез актуализиране и интернационализиране на албанския въпрос пред света. В този контекст е и предложената статия. Албанският фактор на Балканите е неразривно свързан с историята. Може да се счита, че идеите на „Призренската лига” от 1878–1881 г. е първоосновата за истинското начало на албанския политически национализъм. Събитията от последните години на XX и началото на XXI век ясно показват, че албанската нация и албанският фактор на Балканите е в подем. Реализацията на политиката на ЕС за интеграция на Западните Балканите ще покаже мит или реалност е историческата теория за обединението на всички албанци в една държава и ще се допусне ли радикализацията на албанския фактор и обвързването му с ислямския фундаментализъм, което крие сериозни рискове за сигурността на Балканите.

28. Bulgarian-Yugoslav Relations and the Macedonian Question (1948–1963). – Spoljnoj politici socijalističke Jugoslavije, Annales, Series Historia et Sociologia (Koper), 24, 4/2014, 661–670

ISSN 1408-5348

Тази статия се спира на основния конфликт в развитието на българо-югославските отношения след края на Втората война, а именно македонския въпрос. Десталинизацията след смъртта на Сталин през 1953 г. се отразява върху развитието на българското-югославските отношения. В средата на 50-те години, българските партийни и държавни лидери правят стъпка към самокритиката на грешната си позиция по македонския въпрос и излизат с открито отношение към този въпрос. Кулминацията в преосмисляне на българската позиция към македонския въпрос става факт по време на „Мартенския“ пленум през 1963 г.

29. Политиката към албанското и турското малцинство в Македония от края на Втората световна война до средата на 60-те години: аспекти и проблеми. – списание „Българска наука“, брой 75, 2015, 84–97

(<http://nauka.bg/2015/75/Politikata-kum-albanskoto-i-turskoto-malcinstvo-v-Makedoniq-ot-kraq-na-Vtorata-svetovna-voina-do-sredata-na-60-te-godini-aspekti-i-problemi-2015.pdf>); брой 80, 2015, 905–921 (<http://image.nauka.bg/magazine/bg-science80.pdf>).

В това научно изследване, предмет на анализ е ситуацията и статута на албанското и турското малцинство в Македония от средата на 40-те години, с приближаващият край на Втората световна война до началото на 60-те години, когато започва подготовката по изработването на нова конституция на югославската федерация, както и конституциите на всички републики в многонационалната федерация. С новата конституция на социалистическа Югославия от 1963 г. за първи път вместо термина национално малцинство се въвежда наименованието югославска народност. С тази общоюгославска конституция и тези на отделните републики, в нашия случай на Македония, на народностите се гарантира правото да използват своя език, да разширяват и развиват културата си и да изграждат органи и институции, необходими за осъществяването на техните права. Последвалите десетилетия на развитие на югославската федерация ще покажат доколко възприетите формулировки и постулати ще оправдаят съществуването на тази многонационална общност.

30. Албанският фактор на Балканите в края на XX и началото на XXI век. Тенденции и рискове за сигурността на Балканите. – В: Научните изследвания в отбраната. Вековна традиция и нови хоризонти. Сборник с доклади от международна научна конференция, 7–9 октомври 2014 г. С., Военна академия „Г. С. Раковски“, Институт за перспективни изследвания за отбраната, 2015, 57–68 ISBN 978-954-9348-64-4

Тази статия е повторение на публикацията във Военноисторически сборник в книжка 2 от 2014 г. – Албанският фактор на Балканите в края на XX и началото на XXI век. (Тенденции и рискове за сигурността на Балканите), с. 141–152.

31. Albanija u godinama Drugog svjetskog rata. – Архивски записи/Arhivski Zapisi (Часопис за архивску теорију и праксу/Časopis za arhivsku teoriju i praksu), Година/Godina XXI/2014, Број/Broj 2, Цетиње/Cetinje, 2015, 99–109 ISSN-0353-7404

Тази статия проследява „разрешаването“ на албанския национален въпрос в рамките обаче на една военновременна държава по време на Втората световна война. Статуквото на Балканите постигнато с Версайската система от мирни договори се разрушава в хода на Втората световна война. А от балканските държави именно Албания първа опитва плодовете на “новия ред” на Хитлер и Мусолини и с тяхна помощ осъществява националния си идеал. В рамките на провежданата политика за етнически чисти територии, денационализация и изселване на инородното население се изгражда концепцията за “териториална и етническа Албания”. В тези години обаче тя е една военновременна, квази държава, която няма международно признание и се оспорва от отделните албански политически партии и движения. С установяването на новата мирна система след 1945 г., албанската държава отново е в границите, установени след края на Първата световна война, с което част от албанското население остава извън рамките на нова комунистическа Албания.

32. The Albanian Factor in the Republic of Macedonia (1991–2001). – International Journal on Information Technologies and Security (Sofia), № 2, 2015, 59–68 ISSN 1313-8251

Статията е посветена на мястото на албанския фактор при формирането и по-нататъшното развитие на независима Република Македония. За повече от две столетия албанският фактор в Македония е една обективна и динамично променящата се

реалност. Той се проявява като етнически, демографски, социално-икономически фактор по време на османското владичество и в унитаристка Югославия; като етническо малцинство, свързано с политическа и конституционна криза - по времето на Социалистическа федеративна република Югославия; десет години след създаването на независима Република Македония, от началото на 2001 г., албанския фактор се превръща в основен проблем за съществуването и суверенитета на страната.

33. Образователно-културната политика спрямо албанското малцинство в Титова Югославия с акцент на Македония след втората световна война. – В: Прилози. Балкански идентитет/и. Скопје, Македонска академија на науките и уметностите, 2015, XL-1-2, сс. 137–155 ISSN 0350-1914; Балкански идентитет/и. Прилози од научноистражувачкиот проект „Културната интеграција и стабилноста на Балканот“ (приредувачи Катица Кулавакова&Милена Божикова). Скопје/София, Българска академия на науките, Македонска академија на науките и уметностите, 2016, 137–155 ISBN 978-608-203-158-3

В тази научна публикация се обръща специално внимание на образователно-културната политика спрямо албанското малцинство в опитите за неговата интеграция с останалите народи в Титова Югославия и в конкретния случай в Македония. С етноформиращите процеси в югославската федерация след Втората световна война се отива към федеративно устройство, в което се променя отношението към етническо-малцинствените общности и се дава шанс за открита легитимация и на албанския етнос. Албанското малцинство е едно от най-многобройните, но по силата на политическо решение то е разделено в три републики с различен статут, численост и тежест. В Косово и Метохия те са мнозинство, а в Македония и Черна гора – малцинство. Но още в първите години от изграждането на югославската федеративна държава албанците в Косово успяват да извоюват две много важни и съществени промени, свързани с по-нататъшното развитие на областта. Една от тези промени наред с признаването му като отделна националност, е насочена към културно-образователната политика, а именно признаването на албанския език като един от официалните езици в Косово или с други думи – гарантирането му на равенство със сърбохърватския.

34. Živaković-Kerže, Zlata, Mariana Stamova. Vlastelinska ekonomika biskupa Josipa Jurja Strossmayera, središnje osobe hrvatsko-bugarskih odnosa (1850–1870). – В:

Българо-хърватски политически и културни отношения през вековете. Сборник в чест на 75-годишнината на Румяна Божилова. С., Парадигма, 2015, 378–389

ISBN 978-954-326-260-1

В тази съвместна статия с хърватската историчка проф. Злата Живакович-Керже се акцентира на важното място, което заема Йосиф Юрай Щросмайер за процесите на пробуждането сред по напредничавите български възрожденци в подкрепа на бъдещата независима българска държава. Босненският или джаковски и сремски епископ Йосиф Юрай Щросмайер е централната фигура в хърватско-българските отношения, който през 55-те години на своето управление като епископ действа много широко. Със своята икономическа политика той успява в първите две десетилетия да създаде образцово стопанство от къснофеодалните църковни имоти, и неговата епархия със своите лозя, добитък, ниви и гори, представлява икономическата основа и опора, която позволява на Щросмайер да заеме историческа роля в тази област, като с право се счита за предшественик на модерното икономическо движение. Със своите знания и умения в областта на икономиката осигурява източници на изобилни доходи, които той като безграничен филантроп щедро дарява за образование и обучение на населението не само в Кралство Хърватия, Славония и Далмация, но и извън границите му. Стремел се е да търси алтернативи, да обогатява своята мисъл и да проправя свой собствен път, да го насочва към цели, подобряващи положението на неговия народ, но и на други славянски народи, което е видимо от примера с насърчаването и задълбочаването на хърватско-българските отношения, и най-вече в това, че неговото дарителство до голяма степен помага за развитието на българската възрожденска литература. От самото начало на дейността си Щросмайер придава на думата „южнославянско“- в дотогава неясното чувство за южнославянско единство - модерно идеологическо съдържание. Той се проявява като една от централните фигури в дългосрочното развитие на славянската и южнославянската мисъл при хърватите, като личност, без която е трудно да си представим последвалия историческия ход. С публикуването на книгата „Български народни песни“ на Константин и Димитър Миладинови в Загреб през 1861 г., както и преводът на Франьо Рачки през същата година по инициатива на епископ Йосиф Юрай Щросмайер се правят конкретни стъпки в полза на българската просвета, култура и литература. С книгата „Български народни песни“ славяните и Европа получават един от най-забележителните паметници на българското изкуство и култура през вековете.